

KDE SE BEROU JEDINÁČCI? FAKTORY SOUVISEJÍCÍ S JEDNODĚTNOSTÍ V ČR¹⁾

Hana Hašková²⁾ – Radka Dudová³⁾ – Kristýna Pospíšilová⁴⁾

WHY AN ONLY CHILD? FACTORS CONNECTED WITH HAVING
A SINGLE CHILD IN THE CR

Abstract

The article discusses the phenomenon of having a single child in the Czech Republic and summarises the existing knowledge on this topic. Based on Census data from 2011 and representative survey data from the Life Course 2010, it analyses the factors connected with having and intending to have one child. The findings indicate that there is a larger share of mothers with a single child among divorced women than among single and married women of the same age, and that there are associations between being the mother of a single child and living in a larger city and certain professional orientations and occupations. The findings also support the thesis of the effect of values, external conditions and sequential decision-making on the intention to have a single child.

Keywords: one-child families, small families, fertility intentions,
low fertility, Czech Republic

Demografie, 2019, 61: 93–110

ÚVOD

Nízké plodnosti ve vyspělých zemích se věnuje řada studií. Z nich je patrné, že dlouhodobý pokles plodnosti v Evropě se v jednotlivých zemích projevuje odlišnými podíly trvale bezdětných a odlišnou strukturou rodin podle počtu dětí. V zemích střední a východní Evropy, včetně České republiky (ČR), dochází k růstu počtu trvale bezdětných i jednodětných žen. Jednodětnost ale roste rychleji, zatímco trvalá bezdětnost zůstává mezi ženami tohoto regionu ve srovnání s dalšími regiony Evropy dosud nižší (Zeman *et al.*, 2018). Stejně jako bezdětnost, tak i jednodětnost byla na našem území vysoká

zejména v kohortách žen narozených na přelomu 19. a 20. století, kdy se bezdětnost žen pohybovala okolo 20 % a jednodětnost u žen narozených na začátku 20. století 20 % přesahovala (Šprocha *et al.*, 2016; Zeman, 2018). Ačkoliv bezdětnost u žen poté klesla na bezprecedentně nízkou úroveň 5 % u kohort rodičů v období státního socialismu, kdy se stal dvoudětný model dominantním (Rychtaříková, 2004), podíl jednodětných žen tak hluboko nikdy neklesl (Šprocha *et al.*, 2016; Zeman, 2018). U žen narozených v 50. letech 20. století se pohyboval podíl jednodětných žen okolo 15 %, aby začal od kohort narozených okolo roku 1960 opět růst k hranici 20 %

1) Článek vznikl v rámci projektu Bezdětnost a jednodětné rodiny: příspěvek k vysvětlení nízké plodnosti v České republice (GA ČR, reg.č. 17-04465S) a s institucionální podporou RVO: 68378025.

2) Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., kontakt: hana.haskova@soc.cas.cz

3) Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., kontakt: radka.dudova@soc.cas.cz

4) Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., kontakt: kristyna.pospisilova@soc.cas.cz

s předpokladem dalšího růstu do budoucna (*Frejka – Sardon, 2007; Rabušic – Chromková Manea, 2007; Breton – Prioux, 2009; Šprocha et al., 2016; Zeman, 2018; Kurkin, 2019*).

Ačkoliv ideál dvoudětné rodiny zůstává ve většině evropských zemí zachován, lze si zejména v některých západoevropských zemích všimnout narůstajícího podílu těch, kteří deklarují bezdětnost jako svoji osobní preferenci a v regionu střední Evropy zase růstu podílu těch, kteří považují za ideální mít jedináčka (např. *Miettinen, 2015; Sobotka – Testa, 2008; Sobotka – Beaujouan, 2014*). Podle Rabušice a Chromkové Maney mezi lety 2001 a 2005 stoupl v ČR podíl žen ve věku 20–29 let očekávajících, že budou mít jedno dítě, z 8,4 % na 24,7 % (očekávaná plodnost je zde tvořena součtem již narozených dětí a dětí, které by ženy chtěly v budoucnu ještě mít; *Rabušic – Chromková Manea, 2007*). A z dat European Value Survey z roku 2017 vyplývá, že v případě ideálních podmínek by právě jedno dítě chtěla ve svém životě mít zhruba pětina lidí ve věku 18–29 let (*Rabušic – Chromková Manea, 2018*). V rovině reprodukčního chování i deklarovaných plánů a ideálů tak existují důvody se domnívat, že jednodětnost nabývá v ČR na významu, a to i z hlediska mezinárodních srovnání.

Cílem našeho článku je otevřít diskusi o fenoménu jednodětnosti v ČR. Nejdříve ukážeme, jakým způsobem je jednodětnost pojednána v odborné literatuře. Následně odpovíme na tři výzkumné otázky: Jak velké zastoupení mají bezdětné ženy, matky právě jednoho dítěte a matky více dětí ve skupinách žen podle vybraných sociodemografických charakteristik? Které faktory souvisejí s tím, že doposud bezdětní lidé v reprodukčním věku plánují jedináčka? A jaké faktory vedou rodiče jedináček k tomu, že další dítě neplánují? Za tímto účelem využíváme data ze Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB) z roku 2011 a aplikujeme binární logistickou regresi na data z výběrového šetření Životní a pracovní dráhy z roku 2010.

VÝZKUM JEDNODĚTNOSTI

Od 80. let 20. století byla na jedináčky zaměřena pozornost psychologů, kteří zjišťovali, nakolik jsou negativní stereotypy obklopující jedináčkovství opodstatněné. Tyto studie vedly ke zjištění, že si tyto děti vedou ve srovnání s ostatními stejně nebo lépe

z hlediska intelektuálních výkonů, výše vědomostí a vzdělání, pocitu štěstí, poruch osobnosti, problémů v chování a dosahování úspěchů (např. *Blake, 1981; Mancillas, 2006; Tarnero-Pansart, 1999*).

Většina demografických a sociologických studií pojednávajících o jednodětnosti se zaměřuje na širší téma, a to nízkou plodnost. Například Anderson analyzoval pokles počtu dětí v rodinách ve Velké Británii na přelomu 19. a 20. století a ukázal na roli rostoucí legitimacy bezdětnosti a jednodětnosti ve specifických typech rodin a sociálních prostředích (*Anderson, 1998*). Davis zase vysvětlila snížení plodnosti u těch kohort amerických žen, které vstoupily do plodného věku ve 30. letech 20. století, vlivem kombinace zhoršených ekonomických podmínek a hodnotových změn legitimizujících bezdětnost a jednodětnost (*Davis, 1982*). Breton a Prioux následně analyzovali regionální odlišnosti v zastoupení bezdětných žen a matek právě jednoho dítěte v Evropě, a to u kohort žen narozených od 30. let 20. století (*Breton – Prioux, 2009*). A Zeman, Beaujouan, Brzozowska a Sobotka ukázali, že zatímco v regionu střední a východní Evropy poklesla plodnost žen narozených mezi lety 1955 a 1970 zejména v důsledku poklesu dvoudětnosti ve prospěch jednodětnosti, v německy mluvících zemích a zemích jižní Evropy byl významnější růst bezdětnosti (*Zeman et al., 2018*).

Některé studie usilovaly o určení determinant jednodětnosti. Například Ekert-Jaffé s dalšími zjistili, že se ve Velké Británii počet dětí na ženu z různých socioekonomických skupin lišil v 70. až 90. letech 20. století více než ve Francii, což připisovali vlivu štedré rodinné politiky ve Francii (*Ekert-Jaffé et al., 2002*). Parr identifikovala v Austrálii v 90. letech 20. století jako hlavní determinanty jednodětnosti žen vyšší vzdělání, povolání otce ženy a věk při sňatku a při prvním porodu (*Parr, 2007*). Další analyzovali vliv dosaženého vzdělání matky na narození druhého dítěte a dospěli k závěru, že v těch evropských zemích, kde rodinné a další politiky usnadňují kombinaci placené práce a péče o děti, mají výše vzdělané ženy vyšší šance mít druhé dítě (*Köppen, 2006; Oláh, 2003; Prskawetz – Zagaglia, 2005*). Šťastná zjistila, že rozhodování českých žen ohledně narození druhého dítěte závisí spíše na životní fázi, ve které se nacházejí, a jejich plánech ohledně velikosti rodiny, nežli na jejich vzdělání či věku (*Šťastná, 2007*).

Další studie se zaměřily na to, jak dochází ke změnám reprodukčních ideálů ve prospěch malých rodin. Goldstein, Lutz a Testa například analyzovali, jak v Německu a Rakousku, po dlouhé etapě nízké plodnosti, dochází mezi mladými lidmi k poklesu preferovaného počtu dětí (Goldstein – Lutz – Testa, 2003). Sobotka a Beaujouan oproti tomu zjistili přetrvávání ideálu dvoudětné rodiny ve většině evropských zemí i přes snížení skutečného počtu dětí v rodině (Sobotka – Beaujouan, 2014).

Jiné studie analyzovaly, nakolik se matky jednoho dítěte podobají spíše bezdětným ženám nebo matkám více dětí. Callan dospěl k závěru, že matky jednoho dítěte se podobají více matkám se dvěma dětmi než bezdětným ženám v tom, jak hodnotí emocionální přínos dítěte. Zároveň však méně často než bezdětné ženy, ale i než matky dvou dětí, poukazují na omezení životního stylu a manželského života, které děti přinášejí (Callan, 1985, 1986). Podle Jefferies se ve Velké Británii jednodětné ženy více podobají bezdětným ženám než matkám více dětí. U starších kohort narozených mezi lety 1935 a 1950 měly bezdětné ženy s matkami jednoho dítěte společný pozdější sňatek, rozchod a nové manželství, a nižší úroveň vzdělání. U žen z mladších kohort, které byly v době šetření v 90. letech bezdětné, plánovaly bezdětnost a jednodětnost zase shodně ženy starší a ženy žijící v domácnosti s nevlastními dětmi (Jefferies, 2001).

Ve všech regionech Evropy došlo u žen narozených nejpozději od 60. let 20. století k nárůstu bezdětnosti (Sobotka, 2017). Mezi zeměmi však existují rozdíly. Malé podíly trvale bezdětných zůstávají ve Francii, Norsku a Švédsku; naopak vysokých podílů dosahuje bezdětnost v německy mluvících zemích (*ibid.*). U jednodětnosti není trend tak jednoznačný. Zatímco v některých zemích, jako je Německo, Anglie a Wales, je nárůst bezdětnosti provázen poklesem jednodětnosti a v kohortách, které ukončily svoji reprodukci, převyšují podíly bezdětných žen podíly jednodětných, v jiných, jako je Francie, zůstává podíl trvale bezdětných žen nízký a podíl jednodětných ho významně převyšuje. V některých zemích Evropy lze tedy nízkou plodnost vysvětlovat zejména růstem bezdětnosti a v jiných spíše růstem jednodětnosti (Breton – Prioux, 2009). Střední a východní Evropa je specifická tím, že bezdětnost žen byla u kohort

1930–1960 extrémně nízká, ale jednodětnost byla v některých z těchto zemí ve srovnání s dalšími zeměmi Evropy u kohort 1930–1940 relativně vysoká, aby po snížení v následujících kohortách od kohort narozených okolo roku 1960 opět rostla k 20 % a výše (Frejka – Sardon, 2007; Breton – Prioux, 2009; Zeman, 2018). Podle Sčítání lidu, domů a bytů z roku 2011, kleslo procento jednodětných z 21 % na 15 % u generací žen narozených od roku 1930 do roku 1960. A podle aktuální projekce Českého statistického úřadu by neměl klesnout podíl matek jedináček mezi ženami narozenými v 70. a 80. letech 20. století pod pětinu (Kurkin, 2019).

V ČR byly publikovány ojedinělé studie zaměřené na jednodětnost. Byl analyzován vliv rozvodu na reprodukční dráhy žen a konkrétně jednodětnost (Pakosta, 2008) a akcentován rostoucí podíl žen, které mají a očekávají, že budou mít právě jedno dítě (Rabušic – Chromková Manea, 2007). Další identifikovali charakteristiky lidí s jedináčky (*ibid.*; Chromková Manea et al., 2014; Kyzlinková, 2013), kterým se budeme věnovat dále.

CESTY K JEDNODĚTNOSTI – TEORETICKÉ PŘÍSTUPY

Teoretické přístupy, které lze využít při vysvětlování toho, kdo a proč má jedno dítě, lze rozdělit podle toho, jakou váhu přiřkládají aktivní volbě a vlivu vnějších okolností. Na jedné straně stojí teorie akcentující roli hodnot a jejich změn směrem k hodnotám individualismu a preferenci jiných životních naplnění a cílů než je rodičovství (např. Anderson, 1998; Surkyn – Lesthaeghe, 2004). Na druhé straně stojí teorie zdůrazňující roli ekonomických a strukturálních faktorů při rozhodování o rodičovství (např. Oppenheimer, 1994; Blossfeld et al., 2005), a přístupy zdůrazňující genderové nerovnosti a obtížnost kombinace práce a péče jako bariéry rodičovství zejména pro ženy (např. Esping-Andersen – Billari, 2015; McDonald, 2013; Oláh, 2003; Torr – Short 2004). K jednodětnosti vedou různé cesty, a vědomé rozhodnutí na začátku reprodukční dráhy je jen jednou z nich. Reprodukce je totiž výsledkem sekvenčního rozhodování, kdy se lidé opakovaně rozhodují a přehodnocují svá rozhodnutí pod vlivem nových zkušeností a okolností, jakými je i narození

a výchova každého dítěte nebo názory či zdravotní stav partnera. Přínosná je proto pro výzkum reprodukce také perspektiva životního běhu (např. *Hayford*, 2009; v ČR zejména *Štátná*, 2007, 2011; *Štátná – Slabá – Kocourková*, 2017). Navíc vědomou volbu a vliv vnějších okolností zpravidla nelze oddělit (*Jefferies*, 2001). Lze však rozlišovat mezi aktivním a pasivním rozhodnutím (*Gillespie*, 1999). Buďto je člověk rozhodnut mít právě jedno dítě, nebo se zatím nerozhodl pořídit si druhé. Ideálně tedy může chtít děti dvě, ale k pořízení druhého dítěte se nedostane. Podle *Jefferies* je většina jednoduchých rodin důsledkem rozhodnutí v jiných sférách života (např. pozdní vstup do manželství/partnerství, vyšší věk při porodu prvního dítěte, rozchod s partnerem) než rozhodnutím se pro právě jedno dítě (*Jefferies*, 2001).

SPOLEČENSKÉ OKOLNOSTI PŘÍSPÍVAJÍCÍ K JEDNODĚTNOSTI

Jefferies definuje následující společenské okolnosti, které pravděpodobně ovlivňují velikost rodin v zemi: 1. rodinná politika preferující určitý počet dětí v rodině; 2. náklady na založení rodiny a péči o děti; 3. normy spojené s rodičovstvím; 4. rozvodovost a atmosféra ne/stability rodin, 5. konkurenční náplň života – volnočasové aktivity, pracovní naplnění; a 6. obtížnost kombinace práce a péče (*Jefferies*, 2001). V ČR po roce 1989 patrně všechny tyto aspekty podporovaly spíše malé rodiny.

1. Rodinná politika preferovala druhé a další děti do roku 1990 konstrukcí mateřského příspěvku a do roku 1993 konstrukcí přídatku na dítě. Od roku 1993 až do roku 2015, kdy byla zavedena daňová sleva na děti diferencovaná dle jejich pořadí, ale nebyl vyšší počet dětí v rodině nijak zvýhodněn.
2. Náklady na založení rodiny a péči o děti po roce 1989 výrazně stouply, mimo jiné i skrze sníženou dostupnost služeb péče o děti, finanční náročnost bydlení pro mladé rodiny a zvýšenou ekonomickou nejistotu mladých (např. *Fialová – Hamplová – Kučera – Vymětalová*, 2000; *Rychtaříková*, 2001, *Lechnerová*, 2011; *Kuchařová – Palonciová – Janurová*, 2016).
3. Na poli norem a ideálů přetrvává preference dvoudětné rodiny, a ačkoliv jednodětnost dominantně preferována není, bezdětnost

je považována za ještě méně žádoucí (např. *Čadová*, 2016).

4. Rozvodovost zůstává v ČR vysoká a ekonomické postavení rodin sólo rodičů (zpravidla matek) je významně horší než postavení rodin se dvěma rodiči (*Eurostat*, 2019).
5. Po roce 1989 se rozšířily možnosti životního naplnění konkurující zakládání a rozšiřování rodiny (např. *Rabušic*, 2001).
6. Co se týče sladování práce a rodiny, je zde relativně vysoká zaměstnanost žen, ale jedna z nejnižších zaměstnaností matek malých dětí. Ačkoli u matek s nejmladším dítětem ve věku školní docházky zaměstnanost dlouhodobě osciluje kolem 85 %, stejně jako u žen bez dětí do 14 let, u matek nejmladších dětí je velmi nízká, i když dochází k pomalému nárůstu (v roce 2014 jen 11,2 % žen s dítětem mladším tří let vykonávalo zaměstnání; to je nejméně ze všech zemí EU kromě Slovenska; viz *OECD Family Database*, 2019). Pro ženy je návrat do práce po rodičovské dovolené obtížný. Více než polovina žen bez maturity a třetina žen s maturitou a vyšším vzděláním se po skončení tříleté rodičovské dovolené stává nezaměstnanými a u těch, co zůstávají doma čtyři roky, je to ještě více. Další 15 % žen s tříletým a 25 % se čtyřletým dítětem se stává nezaměstnanými záhy po návratu do práce (*Bičáková – Kališková*, 2016). Podle indexu podmínek pro sladování práce a rodiny se ČR umístila na konci ze 30 evropských zemí (*Matysiak – Węziak-Białowolska*, 2016: 497) a podle indikátoru genderové rovnosti dělby práce na jednom z nejhorsích míst (*Dearing*, 2016: 241). Tyto okolnosti mohou přispívat k omezování počtu dětí v rodině, jak ukázali či shrnují např. (*Zeman et al.*, 2018; *Andersson et al.*, 2009; *Toulemon – Pailhé – Rossier*, 2008). Norma dvoudětné rodiny a odmítání bezdětnosti pak může působit tak, že je přijatelnější mít alespoň jedno dítě nežli nemít žádné (*Zeman et al.*, 2018).

JACÍ LIDÉ MAJÍ JEDNO DÍTĚ?

Studie zaměřující se na to, co mají lidé s jedním dítětem společného, se ne vždy shodují. Navíc mohou být faktory související s jednodětností u mužů a žen odlišné. Jednodětnost je spojována

s odsouváním rodičovství do pozdějšího věku (Breton – Prioux, 2009; Jefferies, 2001; v ČR Kyzlinková, 2013) a nestabilní partnerskou situací nebo absencí partnera (*ibid.*; Pakosta, 2008; Rabušic – Chromková Manea, 2007). Většina z těchto studií zároveň konstatuje, že jedináčkovství se dědí. Zatímco ale ve Francii mají praktikující věřící častěji větší rodiny (Breton – Prioux, 2009), v ČR vztah mezi religiozitou a velikostí rodiny potvrzen nebyl (Rabušic – Chromková Manea, 2007; Kyzlinková, 2013). Komplikovanými se jeví vztahy mezi vzděláním, profesí, pohlavím, reprodukčními plány a reprodukci. Vyšší vzdělání bývá spojeno s odsunutím početí do vyššího věku, s většími profesními ambicemi a seberealizací mimo rodinu, a u žen pak s vyššími náklady ztracených příležitostí v případě mateřství, a to zejména v zemích s omezenými možnostmi kombinování práce a péče (např. McDonald, 2013). S úrovní vzdělání ženy je ale často spojena nejen jejich, ale v důsledku homogamie i partnerova pozice na trhu práce, výše příjmů a životní úroveň domácnosti. Ekonomická nejistota pak může reprodukční plány a jejich realizaci snižovat (např. Blossfeld *et al.*, 2005). V případě žen s nízkým vzděláním však může být mateřství i strategií redukce nejistoty (Friedman – Hechter – Kanazawa, 1994). Zatímco ve Francii najdeme menší podíl žen s jedním dítětem mezi těmi nejméně a zároveň i nejvíce vzdělanými, a jednodětně zůstávají nejčastěji ženy s vysokým socioekonomickým statusem a živnostnice (Breton – Prioux, 2009), v Británii nebyl vliv socioekonomických faktorů na jednodětnost prokázán a Jefferies podtrhuje vliv hodnotových orientací (Jefferies, 2001). V ČR Rabušic a Chromková Manea ukázali, že k jednodětnosti směřují spíše ženy bez maturity a ženy z větších měst než malých obcí (Rabušic – Chromková Manea, 2007). Šťastná ukázala, že druhé dítě plánují v ČR ty ženy, které hodnotí dopady této události ve všech oblastech života podstatně pozitivněji než ženy, které více dětí neplánují (Šťastná, 2007). A Kyzlinková potvrdila, že více dětí plánují i realizují ti, kteří mají genderově konzervativnější postoje, přitom mezi ženami mají

vyšší šanci mít jedináčka ty, které pocítují vyšší míru konfliktu mezi prací a rodinou (Kyzlinková, 2013).

DATA A METODY

Důležitým zdrojem dat o jednodětnosti v ČR jsou data ze Sčítání lidu, domů a bytů (SLDB), která poskytují informace o počtu živě narozených dětí v populaci žen. Na datech ze SLDB z roku 2011 porovnáme zastoupení bezdětných žen, matek jednoho dítěte a matek více dětí ve skupinách žen podle vybraných charakteristik. Jedná se o údaje k rozhodnému okamžiku SLDB (faktory tedy mohly být jiné v době rození dětí). Na popisnou statistiku navážeme analýzou dat z reprezentativního výběrového šetření Životní a pracovní dráhy 2010.⁵⁾ Data obsahují údaje o 4 010 respondentech ve věku 25–60 let. Soubor, dotazník i technická dokumentace k šetření jsou veřejně dostupné v Datovém archivu Sociologického ústavu Akademie věd.⁶⁾ Data byla analyzována pomocí binární logistické regrese. Tato metoda testuje statistickou významnost vysvětlujících proměnných a modeluje šanci, že pro určitou skupinu lidí nastane sledovaný jev v porovnání s referenční kategorií při kontrole ostatních proměnných v modelu. První model ukazuje šance, že doposud bezdětný člověk bude plánovat jedináčka, nikoliv větší rodinu (z analýzy jsou tedy vyloučeni ti, kteří chtějí zůstat bezdětní nebo nevědí, zda se rodiči stát plánují). Druhý model ukazuje šance, že rodič jedináčka již rozšiřování rodiny neplánuje. Na základě literatury a teorií vysvětlujících nízkou plodnost byla testována řada proměnných, které reprezentují vliv či souvislosti hodnotových orientací, časování, ale i socioekonomických, zdravotních a partnerských okolností.

STRUKTURA ŽEN PODLE POČTU DĚTÍ A ZÁKLADNÍCH SOCIODEMOGRAFICKÝCH CHARAKTERISTIK

V této části na datech ze SLDB 2011 ukážeme strukturu žen ve vybraných věkových skupinách

5) Také vzhledem k tomu, že se v posledních letech mění vztah úrovně plodnosti v kontextu dosaženého vzdělání (Zeman, 2018), ale i územní specifikace (Šídlo – Šprocha, 2018), bude důležité studovat faktory související s jednodětností i po zpřístupnění dat z budoucího SLDB a novějších výzkumů.

6) Viz <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>. Dále ČSDA → Česky → Populační výzkumy → Životní a pracovní dráhy.

podle počtu dětí a základních sociodemografických charakteristik. První sledovaná věková skupina, ženy 35leté, reprezentují většinu těch, které se narodily v roce 1975 (nebo těch, které se narodily na začátku roku 1976) a patří tedy ke generaci, u které se plně projevil trend odkládání životních přechodů (např. založení vlastní domácnosti, uzavření sňatku, narození prvního dítěte) do pozdějších let. Zároveň jsou to ženy, u kterých nelze hovořit o ukončené plodnosti. Ženy 40leté se narodily převážně v roce 1970 (nebo na začátku roku 1971). A ženy 45leté reprezentují většinu těch, které se narodily v roce 1965 (nebo těch, které se narodily na začátku roku 1966) a jejich plodnost již lze považovat za uzavřenou. Zaměříme se na ty sociodemografické charakteristiky, u kterých je patrný rozdíl v zastoupení bezdětných, jednodětných a vícedětných mezi ženami vybraných věkových skupin.

Rodinný stav

Ačkoliv souvislost mezi manželstvím a rodičovstvím slábne a stále více dětí se rodí mimo manželství, z grafu 1 je patrné, že tento vztah je u sledovaných skupin žen stále silný. Nejvyšší podíly bezdětných žen jsou ve všech zkoumaných věkových skupinách

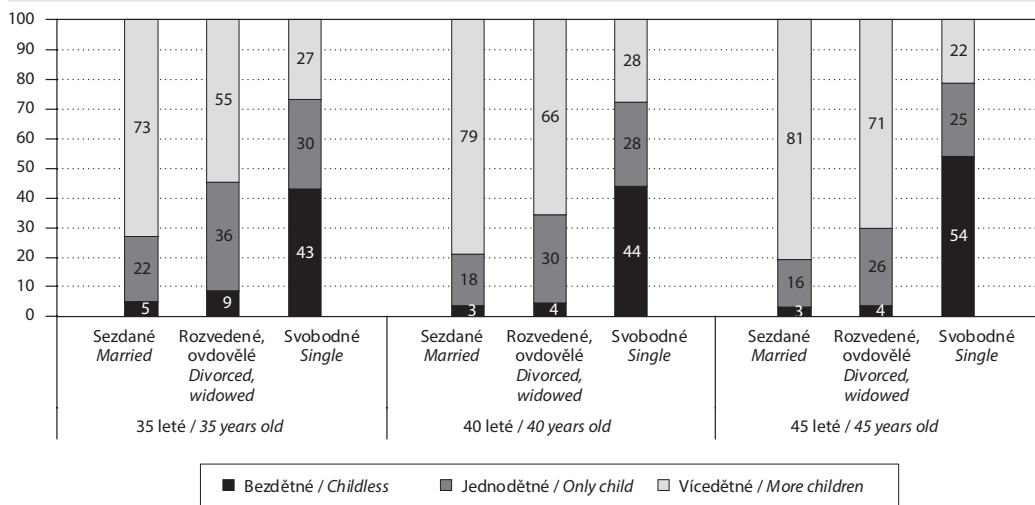
mezi svobodnými (ve srovnání se sezdánými a rozvedenými/ovdovělými ženami). Nejvyšší podíly matek více dětí jsou naopak ve všech zkoumaných věkových skupinách mezi sezdánými (ve srovnání se svobodnými a rozvedenými/ovdovělými ženami). A podíly matek právě jednoho dítěte jsou nejvyšší mezi rozvedenými/ovdovělými, nižší mezi svobodnými a ještě nižší mezi sezdánými. Ve skupině 40letých je mezi sezdánými ženami pouze 18 % matek jednoho dítěte, zatímco mezi svobodnými je jich 28 % a mezi rozvedenými/ovdovělými dokonce 30 %. To poukazuje na souvislosti partnerských a reprodukčních drah, kdy rozhodnutí v jedné oblasti života mohou mít vliv na rozhodování v jiné jeho oblasti. Rozvod může způsobit, že se další dítě ženě již nenarodí; zároveň však může být snazší se rozvést pro ženu s jedním dítětem než pro matku více dětí. Vztahy mezi partnerskými a reprodukčními drahami je proto důležité studovat detailněji na jiných, vhodnějších datech.

Nejvyšší dokončené vzdělání

Také u vzdělání vidíme rozdíly. Mezi ženami bez maturity (se základním vzděláním či středoškolským vzděláním bez maturity) jsou ve všech zkoumaných věkových skupinách vyšší podíly matek více

Graf 1: Struktura žen ve věku 35, 40 a 45 let podle počtu narozených dětí a rodinného stavu (v %)

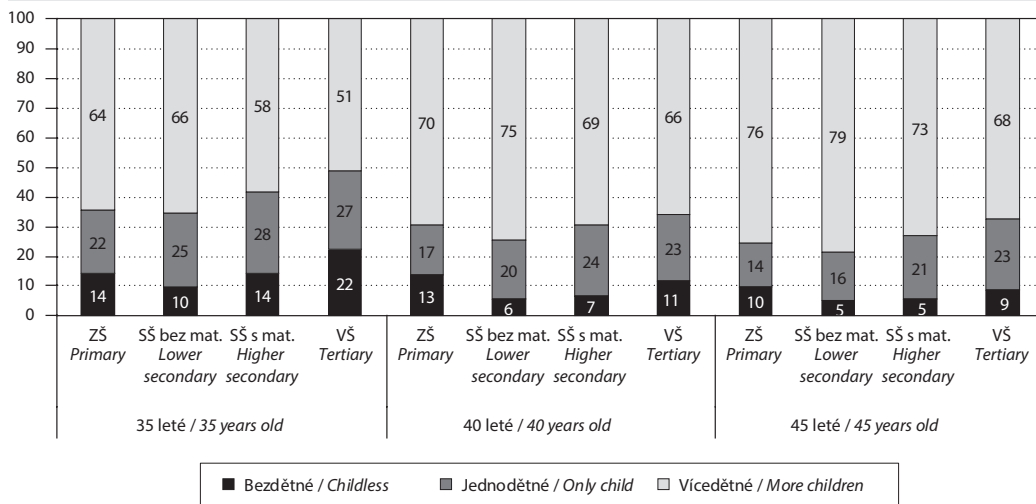
Structure of women aged 35, 40 and 45 according to the number of children and marital status (in %)

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011.

Source: CZSO, Population and Housing Census, 2011.

Graf 2: Struktura žen ve věku 35, 40 a 45 let podle počtu narozených dětí a nejvyššího dosaženého vzdělání (v %) / Structure of women aged 35, 40 and 45 according to the number of children and level of education (in %)

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011.

Source: CZSO, Population and Housing Census, 2011.

dětí než mezi ženami s maturitou nebo mezi vysokoškolačkami. Naopak vyšší podíly matek právě jednoho dítěte jsou mezi ženami s maturitou či vysokoškolským vzděláním než mezi ženami se základním vzděláním a středoškolačkami bez maturity. Vyšší podíly bezdětných jsou jak mezi vysokoškolačkami, tak mezi ženami se základním vzděláním ve srovnání se středoškolačkami. Zatímco bezdětnost je tedy spojena s oběma vzdělanostními póly žen, jednodětnost je spojena spíše s vyšším vzděláním ženy (tj. s maturitou nebo vysokoškolským vzděláním). Platí zároveň, že matky více než jednoho dítěte dominují napříč vzdělanostními skupinami.

Zaměstnání

Nezáleží jen na výši vzdělání, ale i na oboru vzdělání a zaměstnání, kterému se ženy věnují. Z tabulky 1 vyplývá, že bezdětnými jsou nejčastěji ženy v zaměstnáních, která jsou mediálně exponovaná (umělkyně, modelky) nebo spojovaná s kariérou (vědkyně, výzkumnice, řídicí pracovníce, zákonodárkyně), případně jsou fyzicky náročná (sportovkyně, v armádě, u policie). Tato

zaměstnání umožňují seberealizaci, ale také se mohou hůře kombinovat s péčí o děti z důvodu vyšší pracovní zátěže, dlouhé pracovní doby nebo nutnosti cestovat do zahraničí. Naopak nejméně často zůstávají ženy bez zkušenosti mateřství v zaměstnáních orientovaných na péči (učitelky, sociální pracovníce, zdravotnice, ošetrovatelky) nebo v těch zaměstnáních, která jsou zpravidla nízce placena, mají nižší prestiž a nejsou spojována s kariérou (manuálně pracující, řemeslnice).

Z tabulky 2 následně vyplývá, že to jsou obdobná zaměstnání – mediálně exponovaná, spojovaná s kariérou nebo fyzicky náročná – ve kterých se jak mezi 35letými, tak i mezi 45letými matkami, častěji než v jiných zaměstnáních, objevují matky jedináčků. A naopak nejméně často zůstávají matky u jediného dítěte v zaměstnáních orientovaných na péči nebo v manuálních typech zaměstnání, která jsou nízce placena, s nižší prestiží a bez vyhlídek na kariéru. Ukazuje se tedy, že se matky jedináčků v porovnání s matkami více dětí častěji vyskytují v těch typech zaměstnání, v nichž zůstávají ženy také častěji bezdětné.

Tab. 1: Podíl bezdětných žen mezi 35letými, 40letými a 45letými ženami v daném typu zaměstnání (v %)
Proportion of childless women among women aged 35, 40 and 45 in selected types of employment (in %)

Zaměstnání / Employment	Věk žen / Mother's age		
	35	40	45
Umělkyně, modelky, sportovkyně / Artists, models, athletes	51	28	28
Zákonodárkyně, vedoucí a řídicí pracovnice / Legislators, managers	46	22	15
Armáda, policie, ostražba / Army, police, security	41	14	14
Vědkyně, výzkumnice, přednášející / Scientists, researchers, lectures	43	26	19
Služby, prodej / Services, trade	32	17	13
Techničky / Technicians	36	18	14
Řidičky, doprava / Drivers, transport	34	16	16
Řemesla / Crafts	24	16	11
Zdravotnice a ošetrovatelky / Nurses, health care	28	15	13
Učitelky a sociální pracovnice / Teachers and social workers	34	18	13
Manuální činnost, manuální činnosti ve výrobě / Manual work	25	14	12

Pozn.: Dopočet do 100 % v každé věkové skupině a zaměstnání tvoří matky. Například mezi 35letými umělkyněmi, modelkami a sportovkyněmi je 49 % matek a 51 % bezdětných žen; mezi 45letými umělkyněmi, modelkami a sportovkyněmi je 72 % matek a 28 % bezdětných žen. Světle jsou zvýrazněna pole s nejvyššími podíly v sloupcích; tmavě jsou zvýrazněna pole s nejnižšími podíly v sloupcích.

Note: In each age group and employment bracket, the remaining share of women up to 100% are mothers. For example, among 35-year-old women artists, models, and athletes 51% are childless and 49% are mothers; among 45-year-old women artists, models, and athletes 28% are childless and 72% are mothers.

The fields with the largest proportions in each of the columns are lightly shaded and the fields with the smallest proportions in each of the columns are shaded dark.

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011.

Source: CZSO, Population and Housing Census, 2011.

Tab. 2: Podíl matek jednoho dítěte mezi 35letými, 40letými a 45letými matkami v daném typu zaměstnání (v %)
Proportion of mothers of an only child among mothers aged 35, 40 and 45 in selected types of employment (in %)

Zaměstnání / Employment	Věk matek / Mother's age		
	35	40	45
Umělkyně, modelky, sportovkyně / Artists, models, athletes	42	36	36
Zákonodárkyně, vedoucí a řídicí pracovnice / Legislators, managers	41	31	25
Armáda, policie, ostražba / Army, police, security	41	35	25
Vědkyně, výzkumnice, přednášející / Scientists, researchers, lectures	39	22	26
Služby, prodej / Services, trade	35	26	22
Techničky / Technicians	33	26	23
Řidičky, doprava / Drivers, transport	31	24	22
Řemesla / Crafts	31	20	16
Zdravotnice a ošetrovatelky / Nurses, health care	30	22	20
Učitelky a sociální pracovnice / Teachers and social workers	29	20	20
Manuální činnost, manuální činnosti ve výrobě / Manual work	27	19	15

Pozn.: Dopočet do 100 % v každé věkové skupině a zaměstnání tvoří matky více než jednoho dítěte. Například mezi 35letými matkami, které pracují jako umělkyně, modelky a sportovkyně je 42 % matek jedináček a 58 % matek s více než jedním dítětem; mezi 45letými matkami, které pracují jako umělkyně, modelky a sportovkyně je 36 % matek jedináček a 64 % matek s více než jedním dítětem.

Světle jsou zvýrazněna pole s nejvyššími podíly v sloupcích; tmavě jsou zvýrazněna pole s nejnižšími podíly v sloupcích.

Note: In each age group and employment bracket, the remaining share of mothers up to 100 % are mothers of more than one child. For example, among 35-year-old women artists, models, and athletes 42% are mothers of an only child and 58% are mothers of more than one child; among 45-year-old women artists, models, and athletes 36% are mothers of an only child and 64% are mothers of more than one child.

The fields with the highest proportions in each of the columns are lightly shaded and the fields with the lowest proportions in each of the columns are shaded dark.

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011.

Source: CZSO, Population and Housing Census, 2011.

Velikost místa bydliště

Vyšší podíly bezdětných žen i matek jednoho dítěte nacházíme ve všech sledovaných věkových skupinách žen ve velkých městech nad 100 000 obyvatel (ve srovnání s menšími obcemi), zatímco podíly matek více než jednoho dítěte jsou v takto velkých městech (ve srovnání s menšími obcemi) nižší. Naopak v malých obcích s méně než 20 000 obyvateli nacházíme (ve srovnání s většími obcemi) nejvyšší podíly matek s více než jedním dítětem a nejnižší podíly matek právě jednoho dítěte a bezdětných žen (ve srovnání s většími obcemi). Ve středně velkých obcích s 20 000 až 99 999 obyvateli jsou podíly bezdětných žen a matek právě jednoho dítěte vždy nižší než ve větších obcích a vyšší než v menších obcích, zatímco u matek více dětí je tomu přesně naopak. Je zřejmé, že je místo bydliště významně provázáno s dalšími faktory, např. se vzděláním a rodinným stavem. I po kontrole vlivu těchto dvou proměnných však zůstávají výše uvedené vztahy mezi velikostí obce a počtem dětí žen stejné.

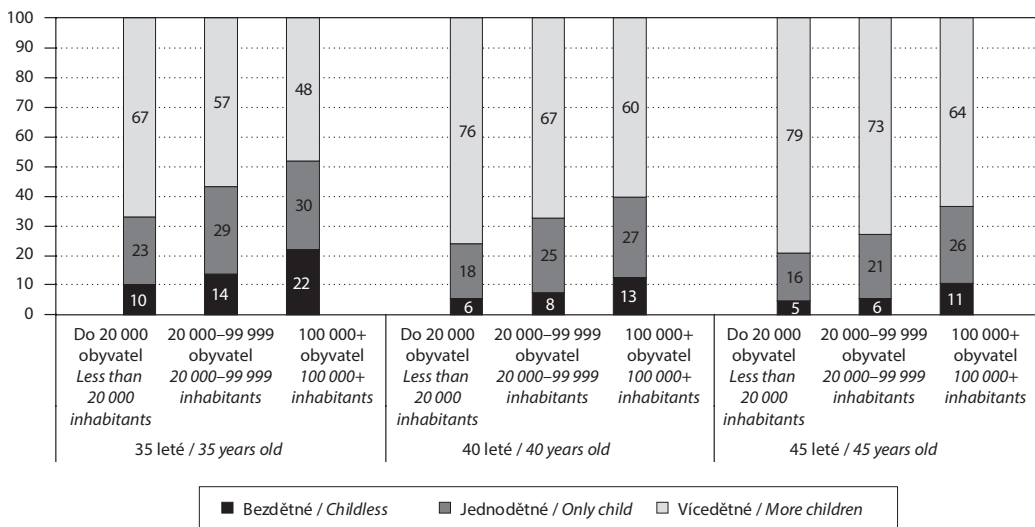
Ženy v menších obcích mohou být vystaveny většímu tlaku zakládat rodiny a mít počet dětí

odpovídající normě dvoudětné rodiny. A/nebo může být vyšší podíl matek více než jednoho dítěte v malých obcích ovlivněn i odlivem vícedětných rodin do menších obcí, které mohou být pro děti chápány jako vhodnější. Všechny tyto hypotézy je však nutné výzkumně ověřit na vhodných datech. Data ze SLDB ověření těchto hypotéz neumožňují.

Uvedená data naznačují, že nejvyšší podíly matek s jedním dítětem nacházíme napříč sledovanými věkovými skupinami žen mezi ženami s vyšším vzděláním (oproti ženám bez maturity), mezi ženami v profesích, které umožňují seberealizaci, ale mohou být spojeny s horšími možnostmi sladování práce a péče, a mezi ženami z větších měst (oproti ženám z obcí s menším počtem obyvatel). Ukazují také, že nejvyšší podíly matek jednoho dítěte jsou mezi rozvedenými ženami, dále svobodnými ženami a nejnižší podíly naopak mezi sezdánými ženami. Nelze přitom určit, jestli se matky jednoho dítěte více podobají svými charakteristikami bezdětným ženám, či matkám více dětí. V případě zaměstnání se pravděpodobně více podobají bezdětným, u ostatních ukazatelů jsou ale spíše někde na půli cesty.

Graf 3: Struktura žen ve věku 35, 40 a 45 let podle počtu narozených dětí a velikosti místa bydliště (v %)

Structure of women aged 35, 40 and 45 according to the number of children and the size of the place of residence (in %)

Zdroj: ČSÚ, SLDB 2011.

Source: CZSO, Population and Housing Census, 2011.

KDO PLÁNUJE JEDINÁČKA?

V následující části představíme dva modely binární logistické regrese, které ukazují šance, že (1) bezdětní lidé plánují jedináčka (oproti plánování většího počtu dětí), (2) rodiče jedináčka neplánují dalšího potomka (oproti plánu mít další dítě/děti).

Testované proměnné

V modelech byla testována celá řada proměnných, které se dle teorií a předchozích analýz ukazují být důležité ve vztahu k (plánovanému) počtu dětí. Mezi testované proměnné patří základní sociodemografické ukazatele, jako je pohlaví (1 – muž, 2 – žena), nejvyšší dosažené vzdělání (pro potřeby analýzy rozčleněné na 3 kategorie: 1 – základní vzdělání a středoškolské vzdělání bez maturity, 2 – středoškolské vzdělání s maturitou, 3 – vysokoškolské vzdělání), věk (pro potřeby analýzy rozčleněn na 3 kategorie: 25–30, 31–35, 36–40), zdravotní stav (odpověď na otázku: Jak se cítíte po zdravotní stránce? Odpovědi byly rozděleny na dvě kategorie: 1 – dobře, spíše dobře a 2 – spíše špatně, špatně). Dále byla testována partnerská situace (odpověď na otázku, zda má stálého partnera: 1 – ano, 2 – ne). Testován byl i rodinný stav, ten se ale neukázal pro tuto analýzu vhodný. Vzhledem k omezené velikosti souboru a zaměření na bezdětné a rodiče právě jednoho dítěte ve věku 25 až 40 (tedy poměrně mladou populaci) byl mezi respondenty velmi nízký podíl rozvedených a ovdovělých, kteří by museli být z analýzy vyloučeni a do analýzy by tak vstupovali pouze svobodní a sezdání. Vhodnější se pro analýzu ukázala proměnná ukazující přítomnost či nepřítomnost stálého partnera. Testována byla také velikost/charakter místa bydliště respondenta/respondentky. Odpovědi byly rozčleněny na dvě kategorie: 1 – město (dle dotazníku: velké město; předměstí velkého města/ sídlo v blízkosti velkého města; středně velké město; malé město) a 2 – vesnice (dle dotazníku: velká vesnice; malá vesnice/ osada/ samota). Pozornost byla věnována také hodnocení životní úrovně domácnosti. Odpovědi byly rozčleněny do tří kategorií: 1 – dobrá, spíše dobrá, 2 – ani dobrá, ani špatná, 3 – spíše špatná, špatná. Kvůli předpokladu sociální dědičnosti jedináčkovství byl také testován vliv počtu sourozenců, se kterými respondent/ka vyrůstal/a (0 až 5 sourozenců).

Pro účel analýzy byla zkonstruována proměnná, která zachycuje zatíženost respondentů péčí o další členy rodiny. Tato proměnná vznikla kombinací dvou proměnných: O.136b Pečuje o rodinu – staré členy a O.136c Pečuje o rodinu – nemohoucí, dlouhodobě nemocné, postižené členy. Pokud na kteroukoli z nich či obě respondent či respondentka odpověděli ano, byla jim přiřazena jednička v proměnné Pečuje o nesoběstačného člena rodiny: 1 – ano, 2 – ne.

Dále byla testována odpověď na otázku: Změnil/a jste v dospělosti své představy o počtu dětí (1 – ano, 2 – ne, 3 – neví). Byla zařazena také jedna postojová otázka na ideální, aktuálně preferovaný způsob soužití ve vztahu k partnerskému uspořádání (1 – s partnerem seždaně, 2 – s partnerem neseždaně, 3 – jiné uspořádání, tj. dle dotazníku: se stálým partnerem, ale nebydlet spolu pořád; nemít stálého partnera, ale jen krátkodobé vztahy; žít sám/sama bez partnera/partnerky).

V modelu, do kterého vstupovali pouze rodiče, byl kontrolován také věk prvního dítěte.

Model na plánovanou jednodětnost u bezdětných ve věku 25–40 let

V prvním modelu jsou analyzovány údaje bezdětných mužů a žen ve věku 25 až 40 let, kteří do budoucna plánují založit rodinu a zároveň uvedli plánovaný počet dětí. Závisle proměnnou je plán mít jedináčka (1) oproti plánu mít více dětí (0).

Studie zabývající se bezdětností se shodují, že bez dětí častěji plánují zůstat a zůstávají muži než ženy (např. *Miettinen et al.*, 2015). Je proto překvapivé, že v případě plánu mít jedináčka nemělo mezi bezdětnými pohlaví vliv. Stejný podíl bezdětných mužů a žen ve věku 25–40 let, plánujících rodičovství, plánovalo mít dle analyzovaných dat Životní a pracovní dráhy 2010 pouze jedno dítě (15 % v případě mužů i žen).

Na plánování jedináčka u bezdětných dále nemělo vliv vzdělání, zdravotní stav ani ne/přítomnost stálého partnera. Zdravotní stav je nepochybně důležitý ukazatel, v analyzovaném souboru ale není k dispozici otázka na reprodukční zdraví, která by umožnila testovat vliv reprodukčního zdraví na rodičovské plány. Zdravotní stav měřený pomocí otázky „Jak se cítíte po zdravotní stránce?“ nezachycuje tuto specifickou oblast

a jeho vliv nebyl v modelu statisticky významný. Stejně tak nebyl statisticky významný ani vliv partnerské situace. Z předchozích výzkumů vyplývá, že se při realizaci rodičovských plánů stává partnerská situace jednou z klíčových (např. Šťastná, 2011). Ty bezdětné, kteří plánují jedináčka, od těch bezdětných, kteří plánují mít alespoň dvě děti, však odlišují spíše jiné faktory.

Co naopak na plánování jednoho dítěte mezi bezdětnými vliv mělo, byl věk respondenta. Dopusud

bezdětní lidé ve věku 36 až 40 let, kteří se rodiči stát plánují, měli 5krát vyšší šanci plánovat pouze jedno dítě oproti těm, kterým je mezi 25 až 30 lety. Všechny zde uvedené šance platí při kontrole ostatních proměnných v modelu (viz proměnné uvedené v Modelu 1 níže).

Pokud bezdětní děti plánovali, pak měli dále o polovinu menší šanci, že budou plánovat pouze jedno dítě, lidé žijící ve městě spíše než na vesnici. Statisticky významný se ukázal být také vliv

Model 1: Faktory související s plánem mít pouze jedno dítě mezi doposud bezdětnými muži a ženami ve věku 25–40 let, kteří se chtějí stát rodiči – výsledky binární logistické regrese / Factors associated with the intention to have a single child among as yet childless men and women aged 25–40 who intend to become parents – results of binary logistic regression

Proměnná / Variable	Kategorie / Categories	Koef. B	Exp (B)
Pohlaví / Sex	Muž / Man (ref.)		
	Žena / Women	0,038	1,039 (nesig. / insig.)
Vzdělání / Education	ZŠ, SŠ bez maturity / Primary to lower second. (ref.)		
	SŠ s maturitou / Higher secondary	0,258	1,295 (nesig. / insig.)
	VŠ / Tertiary	0,261	1,298 (nesig. / insig.)
Věk, 3 kategorie / Age, 3 categories	25–30 (ref.)		
	31–35	0,587	1,799 (nesig. / insig.)
	36–40	1,612	5,013***
Zdravotní stav / State of health	Dobrá / Good (ref.)		
	Špatný / Bad	-0,241	0,786 (nesig. / insig.)
Má stálého partnera S/he has a permanent partner	Ne / No (ref.)		
	Ano / Yes	0,023	1,023 (nesig. / insig.)
Charakter místa bydliště Character of the place of residence	Vesnice / Village (ref.)		
	Město / City	-0,665	0,514*
Životní úroveň domácnosti Living standard of the household	Dobrá / Good (ref.)		
	Ani dobrá, ani špatná / Average	0,382	1,466 (nesig. / insig.)
	Špatná / Poor	1,18	3,254**
S kolika sourozenci vyrůstal/a How many siblings s/he had	Kardinální proměnná, 0 až 5 Cardinal variable, 0 to 5	-0,404	0,668*
Pečuje o nesoběstačného člena rodiny Takes care of a family member in need	Ne / No (ref.)		
	Ano / Yes	0,832	2,297*
Změnil/a představy o počtu dětí S/he changed fertility plans	Ne / No (ref.)		
	Ano / Yes	0,756	2,129*
	Neví / Does not know	0,506	1,659 (nesig. / insig.)
Konstanta / Constant		-1,953	0,142***

Pozn.: (ref.) = referenční kategorie; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p = 0,000$. Charakteristiky modelu: Chí kvadrát test = 0,000, Hosmer-Lemeshowův test není statisticky signifikantní ($p = 0,748$). Nagelkerkeho $R^2 = 0,169$.

Note: (ref.) = reference category; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p = 0,000$. Characteristics of the model: Omnibus test of model coefficients = 0,000, the Hosmer-Lemeshow test is not statistically significant ($p = 0,748$). Nagelkerke's $R^2 = 0,169$.

Zdroj: Životní a pracovní dráhy 2010, N = 541 bezdětných mužů a žen, kteří plánují založit rodinu; tj. vyloučení jsou ti, kteří chtějí zůstat bezdětní nebo nevědí, zda se rodiči stát plánují.

Source: Life Course 2010, N = 541 childless men and women who intend to start a family.

životní úrovně domácnosti. Pokud respondenti a respondentky hodnotili životní úroveň své domácnosti jako špatnou, více než 3krát častěji plánovali jedináčka oproti těm, kteří ji hodnotili jako dobrou. To naznačuje vliv socioekonomického zázemí na rodičovské plány.

V souladu s předchozími studiemi (např. *Rabušic – Chromková Manea*, 2007) se ukázal být vliv původní rodiny. U bezdětných, plánujících rodinu platí, že čím vyšší je počet sourozenců, se kterými v dětství vyrůstali, tím nižší mají šanci, že budou plánovat pouze jednoho potomka. Lidé tedy mají tendenci opakovat rodinné vzorce, ve kterých vyrostli.

Šanci na plánování jedináčka naopak zvyšuje, pokud bezdětní pravidelně pečují o staré, nemohoucí, dlouhodobě nemocné či postižené členy rodiny (takovou péči deklarovalo 55 respondentů, tedy 10 % zkoumané populace). V takových případech měli bezdětní 2,3krát vyšší šanci plánovat jedináčka oproti těm, kteří pravidelnou péči neposkytují. Platí také, že ti, kteří v průběhu dospělosti změnili své představy o počtu dětí, měli 2krát vyšší šanci, že budou plánovat jedináčka oproti těm, kteří zůstali ve svých plánech konzistentní. Plánování jedináčka se tak jeví být častěji než plánování alespoň dvou dětí důsledkem změny plánů v dospělosti, a méně často naopak představou, kterou by si člověk přinášel z období dospívání a v dospělosti ji již nezměnil. Změna rodičovských plánů přitom nemusí signalizovat pouze redukci plánovaného počtu dětí, i když ta je uváděna nejčastěji.

Mezi bezdětnými v reprodukčním věku, kteří se plánují stát rodiči, mají tedy větší šanci plánovat jedináčka ti, kteří se blíží 40. roku života, jsou z vesnic, hodnotí životní úroveň své domácnosti jako špatnou, mají méně sourozenců nebo nemají žádného, jsou zatíženi péčí o jiné členy rodiny a/nebo v dospělosti změnili své rodičovské plány.

Model na plánovanou jednodětnost u 25–40letých rodičů právě jednoho dítěte

Druhý model opět predikuje plán mít jedináčka, tentokrát ve skupině matek a otců ve věku 25 až 40 let, kteří už jedno dítě mají. Závisle proměnnou je tedy plán nemít další dítě (1), oproti plánu mít ještě další dítě či děti (0).

V Modelu 2 zůstal vliv pohlaví rodiče na plánování jedináčka těsně pod 5% hladinou statistické významnosti, ale statisticky významný se ukázal být vliv vzdělání rodičů. Zatímco vysokoškoláci se v rodičovských plánech od středoškoláků s maturitou (referenční kategorie) nelišili, rodiče se základním vzděláním či střední školou bez maturity měli zhruba 2,5krát vyšší šanci další dítě neplánovat.

Obdobně jako v Modelu 1, tak i v Modelu 2 se ukázala důležitost věku rodiče. Rodiče jedináčka nad 35 let měli zhruba 3krát vyšší šanci další dítě neplánovat oproti rodičům ve věku 25 až 30. A obdobně jako u prvního Modelu, tak ani v Modelu 2 se neukázal být statisticky významným vliv zdravotního stavu, který na takto obecné rovině nezachycuje specifika reprodukčního zdraví. Statisticky významný není v Modelu 2 ani vliv charakteru místa bydliště.

Ideální, aktuálně preferovaný způsob soužití ve vztahu k partnerskému uspořádání ale s plánem nemít další dítě souvisí. Mezi rodiči jedináčků, kteří upřednostňují žít s partnerem sezdaně či nesezdaně sice není s ohledem na to, zda další dítě plánují, statisticky významný rozdíl. Pokud ale rodič jedináčka preferuje jiné uspořádání, tedy některou z vysoce individualizovaných forem partnerství (12 % respondentů), má více než 13,5krát vyšší šanci další dítě neplánovat oproti těm, kdo preferují manželství. To může indikovat vyšší orientaci těchto rodičů jedináčků na postmoderní hodnoty anebo odrážet jejich složitou partnerskou situaci.⁷⁾

7) Vliv partnerské situace (zda rodič má či nemá stálého partnera) zůstal při kontrole ostatních proměnných v Modelu 2 pod 5% hladinou statistické významnosti. Do konečného modelu pak nebyla partnerská situace zahrnuta z důvodu vysoké korelace s proměnnou, která indikuje pro respondenta/respondentku ideální, aktuálně preferovaný způsob soužití ve vztahu k partnerskému uspořádání, jejíž vliv významný byl, a proto byla v modelu upřednostněna. Pokud v Modelu 2 vyměníme proměnnou o ideálním soužití za proměnnou, která sleduje partnerskou situaci respondentů (má či nemá stálého partnera), u všech v Modelu 2 uvedených proměnných zůstávají jejich statistická významnost i jejich směr působení na zkoumaný reprodukční plán zachovány, tj. platí i při kontrole partnerské situace respondentů.

Model 2: Faktory související s plánem nemít další dítě mezi 25–40letými rodiči jedináčků – výsledky binární logistické regrese / Factors associated with the intention not to have another child among 25–40 year old parents of a single child – results of binary logistic regression

Proměnná / Variable	Kategorie / Categories	Koef. B	Exp (B)
Pohlaví / Sex	Muž / Man (ref.)		
	Žena / Women	0,606	1,832 (nesig. / insig.)
Vzdělání / Education	SŠ s maturitou / Higher secondary (ref.)		
	ZŠ, SŠ bez maturity / Primary to lower secondary	0,898	2,454**
	VŠ / Tertiary	-0,398	0,672 (nesig. / insig.)
Věk, 3 kategorie / Age, 3 categories	25–30 (ref.)		
	31–35	0,127	1,135 (nesig. / insig.)
	36–40	1,09	2,972*
Zdravotní stav / State of health	Dobrý / Good (ref.)		
	Špatný / Bad	0,432	1,540 (nesig. / insig.)
Charakter místa bydliště Character of the place of residence	Vesnice / Village (ref.)		
	Město / City	0,258	1,294 (nesig. / insig.)
Ideální, aktuálně preferovaný způsob soužití / Preferred living arrangement	S partnerem seždaně With husband/wife (ref.)		
	S partnerem neseždaně / Cohabitation	0,359	1,431 (nesig. / insig.)
	Jiné uspořádání / Other arrangements	2,608	13,570*
Věk prvního dítěte / The age of the first child	Průměrný věk prvního dítěte=6,78 let Mean age of the first child=6,78 years	0,199	1,221***
Konstanta / Constant		-2,111	0,121***

Pozn.: (ref.) = referenční kategorie; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p = 0,00$. Charakteristiky modelu: Chí kvadrát test = 0,000, Hosmer-Lemeshowův test není statisticky signifikantní ($p = 0,696$). Nagelkerkeho $R^2 = 0,442$.

Note: (ref.) = reference category; * = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p = 0,00$. Characteristics of the model: Omnibus test of model coefficients = 0,000, the Hosmer-Lemeshow test is not statistically significant ($p = 0,696$). Nagelkerke's $R^2 = 0,442$.

Zdroj: Životní a pracovní dráhy 2010, $N = 286$ otců a matek právě jednoho dítěte, kteří uvedli, jaké jsou jejich další rodičovské plány. Ti, kteří nevěděli, zda další dítě plánují nebo ne, byli z analýzy vyloučeni.

Source: Life Course 2010, $N = 286$ parents of a single child who indicated their fertility intentions. Those who did not know whether they planned to have another child were excluded from the analysis.

Jediná proměnná, která se ukázala být v Modelu 2 statisticky významná a zároveň přímo odráží vliv prvního dítěte na další rodičovské plány rodiče, je věk prvního dítěte. Při kontrole ostatních proměnných v modelu totiž platí, že se zvyšujícím se věkem prvního dítěte (jedináčka) se snižuje ochota jeho rodičů k plánování dalšího dítěte. Zdá se tedy, že to není pouze věk rodiče, ale i jeho dítěte, který významným způsobem souvisí s ochotou rodiče pořídit svému jedináčkovi sourozence.

Mezi rodiči jedináčka mají tedy nižší šanci plánovat další dítě rodiče bez maturity, blížící se 40. roku života, preferující individualizované formy soužití a rodiče starších jedináčků.

ZÁVĚR

Ačkoliv se jednodětnost stávala předmětem studia v ČR dosud jen okrajově, dostupné studie naznačují,

že její význam bude narůstat. Na to ukazují jak dekompozice kohortní plodnosti dle parity, podle kterých stojí za současnou sníženou plodností v ČR zejména růst jednodětnosti a v menší míře pak růst bezdětnosti (např. Zeman *et al.*, 2018), tak i dílčí empirické testování faktorů přispívajících k jednodětnosti. Mezi těmito faktory to jsou přetrvávající negativní postoje k bezdětnosti v tomto regionu (např. Sobotka – Testa, 2008; Merz – Liefbroer, 2012), přetrvávající genderové nerovnosti, genderově konzervativní rodinná politika a nedostatečné podmínky pro sladování práce a péče v ČR (např. Zeman, 2018; Hašková – Dudová, 2017), nestabilita partnerství (Pakosta, 2008), migrace mladých lidí do měst (Rabušic – Chromková Manea, 2007) a odkládání životních přechodů do pozdějšího věku (např. Šprocha *et al.*, 2016; Štátná *et al.*, 2017).

Data ze SLDB 2011 naznačila souvislosti mezi partnerskými a reprodukčními drahami, kdy rozhodnutí v jedné oblasti života mohou mít vliv na rozhodování v jiné jeho oblasti. Nejvyšší podíly matek právě jednoho dítěte nalézáme ve všech zkoumaných věkových skupinách (35, 40 a 45letých) mezi ženami rozvedenými/ovdovělymi, nižší mezi svobodnými a ještě nižší mezi sezdanými, zatímco matky většího počtu dětí jsou nejvíce zastoupeny mezi sezdanými ženami, méně mezi ženami rozvedenými/ovdovělymi a ještě méně mezi ženami svobodnými. Více do hloubky je nutné zkoumat souvislosti mezi partnerskými a reprodukčními drahami ovšem na jiných, vhodnějších datech. Lze si totiž například představit, že rozvod může být důvodem, že si žena nepořídí druhé dítě; zároveň si lze představit, že bude rozhodnutí k rozvodu přistoupit snazší pro matku jednoho dítěte než pro matku pečující o děti dvě. Vztahy mezi reprodukčními a partnerskými drahami je tak podrobněji potřeba zkoumat s ohledem na časování konkrétních událostí, které tyto dráhy tvoří. Obdobně data ze SLDB 2011 ukázala, že vyšší podíly bezdětných žen a matek právě jednoho dítěte lze nalézt mezi ženami žijícími v prostředí větších měst (ve srovnání s ženami z obcí s menším počtem obyvatel). Větší města se vyznačují vyšší anonymitou, vyšší akcentací osobní svobody, vyšší akceptací individualizovaných forem soužití a vyššími náklady na výchovu dětí (Kulu, 2013), které mohou přispívat k selektivní migraci lidí plánujících větší rodiny z měst do menších obcí (Šprocha et al., 2017). A přestože rozdíly v plodnosti žen dle výše vzdělání z dlouhodobé perspektivy oslabily (např. Zeman, 2018; Rychtaříková, 2004), podle dosud posledního SLDB stále platí, že jako jednodětné častěji ukončovaly svoji reprodukční dráhu ženy s vyšším vzděláním (ve srovnání s ženami bez maturity). Také rozdíly v zastoupení bezdětných žen, matek jedináček a matek více dětí v různých typech zaměstnání se ukázaly být zřetelné. A to ve smyslu vyšších podílů jednak bezdětných žen, a jednak matek jedináček v těch zaměstnáních, která umožňují seberealizaci, jsou mediálně exponovaná nebo fyzicky náročná, a ve kterých může být kombinování pracovního a rodinného života obtížné.

Modely predikující šanci, že bude jedinec plánovat jedináčka, potvrdily užitečnost konceptu životního běhu. Ten klade důraz na to, že jsou

rodičovské plány a reprodukce výsledkem procesu sekvenčního rozhodování. Během tohoto procesu lidé se stoupajícím věkem přehodnocují své reprodukční plány s ohledem na měnící se souvislosti jejich života, a to zpravidla směrem k nižšímu než dříve plánovanému počtu dětí (např. Iacovou – Tavares, 2011). A mezi rodiči jedináček pak souvisejí nižší šance plánovat další dítě nejen s jejich stoupajícím věkem, ale i se stoupajícím věkem jejich prvního dítěte. Šťastná (2019) v tomto roce ukázala na pozitivní vliv (od roku 2008 v ČR postupně zaváděné) možnosti rychlejšího čerpání rodičovského příspěvku (později doprovázené i zvyšující se podporou služeb péče o děti) na rychlejší časování druhých (i třetích) porodů v ČR, a to zejména u žen s maturitou. Jestliže může být rozhodnutí pořídit si druhé dítě rychleji po porodu prvního dítěte ovlivněno konkrétními opatřeními rodinné politiky, která podporují zkrácení meziporodního intervalu a usnadňují podmínky pro kombinování pracovního života s péčí o malé děti, je možné formulovat i hypotézu, že by taková opatření mohla napomoci také předcházet upouštění od plánu na více než jedno dítě (*ibid.*). Na testování této hypotézy se může v budoucnu zaměřit jiná studie.

Určitou oporu v prezentovaných modelech mohou nacházet také teorie podtrhující vliv hodnotových orientací (skrže častější odmítání rozšiřování rodiny u těch, kteří preferují individualizované formy soužití), ale i podmínek pro rodičovství na nízké reprodukční plány. Jedináčky (spíše než rodiny s více dětmi) mají totiž vyšší šanci plánovat doposud bezdětní lidé s horší životní úrovní a ti, kteří jsou zatíženi péčí o nesoběstačné členy rodiny.

Prezentovaná data ze SLDB a výběrového šetření mezi sebou není možné porovnávat. Informace, které tyto zdroje dat poskytují, vzbuzují však otázky pro další výzkum. Data ze SLDB ukazují, že jedináčky mají častěji ženy s vyšším vzděláním než ženy bez maturity. Model na plánovanou jednodětnost (nerozšiřování rodiny) ale ukázal, že jedináčky mají vyšší šanci plánovat lidé s nižším vzděláním. Souvislosti vzdělání, rodičovských plánů a reprodukce u žen i mužů si zaslouhují hlubší zkoumání přesahující rámec tohoto textu. Testovat je možné existenci několika trendů, které se nemusejí vylučovat. Je možné, že společně s narůstajícím podílem žen s vyšším vzděláním v populaci a rostoucí selektivitě

těch s nejnižším stupněm vzdělání jsme svědky pokračujících změn v souvislostech výše vzdělání ženy a plodnosti. Zároveň je možné, že v ČR mají ženy s vyšším vzděláním vyšší rodičovské aspirace, které však vzhledem k podmínkám pro sladování rodiny s dalšími oblastmi života a odkládání rodičovství do pozdějšího věku nerealizují. Jedináčci mohou být jak výsledkem vysokých nákladů ztracených příležitostí nebo nenaplněných rodičovských aspirací

v důsledku pozdějšího časování rodičovství, které jsou spojovány zejména s ženami s vyšším vzděláním, ale i výsledkem snížených rodičovských aspirací v důsledku dlouhodobé nejistoty, nestability či deprivace (ekonomické, bytové, partnerské i zdravotní), kterým častěji čelí ženy s nízkým vzděláním. Oba trendy nacházejí oporu v aktuálně publikovaných studiích (např. Zeman, 2018; Štátná et al., 2017) a jejich hlubší poznání zůstává otázkou pro další výzkum.

Literatura

- Anderson, M. 1998. Highly Restricted Fertility: Very Small Families in the British Fertility Decline. *Population Studies*, 52(2), s. 177–199.
- Andersson, G. et al. 2009. Cohort Fertility Patterns in the Nordic Countries. *Demographic Research*, 20, s. 313–352.
- Bičáková, A. – Kalíšková, K. 2016. Výskyt a vznik nezaměstnanosti u žen s předškolními dětmi: Příklad České republiky. *Politická ekonomie*, 64(6), s. 695–712.
- Blake, J. 1981. The Only Child in America: Prejudice versus Performance. *Population and Development Review*, 7(1), s. 43–54.
- Blossfeld, H. P. – Klijzing, J. – Mills, M. – Kurz, K. 2005. *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*. London: Routledge.
- Breton, D. – Prioux, F. 2009. The One-Child Family: France in the European Context. *Demographic Research*, 20, Article 27, s. 657–692.
- Callan, V. J. 1985. Comparisons of Mothers of One Child by Choice with Mothers Wanting a Second Birth. *Journal of Marriage & Family*, 47(1), s. 155–164.
- Callan, V. J. 1986. The Impact of the First Birth: Married and Single Women Preferring childlessness, One Child, or Two Children. *Journal of Marriage & Family*, 48(1), s. 261–269.
- Čadová, N. 2016. Postoje českých občanů k manželství a rodině – únor 2016. Tisková zpráva z výzkumu *Náše společnost*, v16-02, CVVM.
- Davis, N. J. 1982. Childless and Single-Childed Women in Early Twentieth-Century America. *Journal of Family Issues*, 3(4), s. 431–458.
- Dearing, H. 2016. Gender equality in the division of work: How to assess European leave policies regarding their compliance with an ideal leave model. *Journal of European Social Policy*, 26(3), s. 234–247.
- Ekert-Jaffé, O. – Joshi, H. – Lynch, K. – Mougín, R. – Rendall, M. 2002. Fertility, Timing of Births and Socio-Economic Status in France and Britain: Social Policies and Occupational Polarization. *Population-E*, 57(3), s. 475–507.
- Esping-Andersen, G. – Billari, F. C. 2015. Re-theorizing family demographics. *Population and Development Review*, 41(1), s. 1–31.
- Eurostat. 2019. *People at risk of poverty or social exclusion by income quintile and household type*. [online] Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
- Fialová, L. – Hamplová, D. – Kučera, M. – Vymětalová, S. 2000. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Frejka, T. – Sardon, J. P. 2007. Cohort Birth Order, Parity Progression Ratio and Parity Distribution Trends in Developed Countries. *Demographic Research*, 16, Article 1, s. 315–374.
- Friedman, D. – Hechter, M. – Kanazawa, S. 1994. Theory of the Value of Children. *Demography*, 31(3), s. 375–401.
- Gillespie, R. 1999. *Choosing Childlessness: Resisting Pronatalism and the Emergence of a Childless Femininity*. University of Southampton.
- Goldstein, J. – Lutz, W. – Testa, M. R. 2003. The Emergence of Sub-Replacement Family Size Ideals in Europe. *Population Research and Policy Review*, 22(1), s. 479–496.
- Hašková, H. – Dudová, R. 2017. Institutions and Discourses on Childcare for Children Under the Age of Three in a Comparative French-Czech Perspective. *Sociological Research Online*, 22(3), s. 120–142.
- Hayford, S. R. 2009. The Evolution of Fertility Expectations over the Life Course. *Demography*, 46(4), s. 765–783.
- Chromková Manea, B. E. – Vondráčková, L. – Matula, J. 2014. *Jednodětnost v české společnosti*. In *Rodičovské dráhy*, s. 125–142. Brno: MUNI.

- Iacovou, J. M. – Tavares, L. P. 2011. Yearning, Learning, and Conceding: Reasons Men and Women Change Their Childbearing Intentions. *Population and Development Review*, 37, s. 89–123.
- Jefferies, J. 2001. *A Reluctance to Embrace the One-Child Family in Britain?* Paper prepared for EURESICO Conference ‘The Second Demographic Transition in Europe’, Bad Herrenalb, Germany, 23-28 June, 2001. [online] Dostupné z: https://www.demogr.mpg.de/Papers/workshops/010623_paper05.pdf.
- Köppen, K. 2006. Second Births in Western Germany and France. *Demographic Research*, 14, Article 14. s. 295–330.
- Kyzlinková, R. 2013. *Bezdětnost a rodiny s jedním dítětem. Analýza dat sociologického výběrového šetření ‘Životní a Pracovní Dráhy 2010’*. [online] Dostupné z: http://www.soc.cas.cz/sites/default/files/soubory/e_kyzlnkova_2013_bezdetnost_jedinacci_0.pdf.
- Kuchařová, V. - Palonciová, J. – Janurová, K. 2016. *Zabezpečení životních podmínek dětí v rodinách*. Praha: VÚPSV.
- Kulu, H. 2013. Why fertility levels vary between urban and rural areas? *Regional Studies*, 47(6), s. 895–912.
- Kurkin, R. 2019. Počty narozených dětí by již neměly překročit současné hodnoty. *Statistika a my*, 9(2), s. 22–23.
- Lechnerová, Z. 2011. Determinanty oddalování početí dítěte. *Sociální studia*, (4), s. 87–104.
- Lutz, W. – Skirbekk, V. – Testa, M. R. 2006. The Low-Fertility Trap Hypothesis: Forces That May Lead to Further Postponement and Fewer Births in Europe. *Vienna Yearbook of Population Research* 4, s. 167–192.
- Mancillas, A. 2006. Challenging the Stereotypes About Only Children: A Review of the Literature and Implications for Practice. *Journal of Counseling and Development*, 84(3), s. 268–275.
- Matysiak, A. – Węziak-Białowolska, D. 2016. Country-specific conditions for work an family reconciliation: An attempt at quantification. *European Journal of Population*, 32(4), s. 475–510.
- McDonald, P. 2013. Societal foundations for explaining low fertility: Gender equity. *Demographic Research*, 28(34), s. 981–994.
- Merz, E. M. – Liebroer, A. C. 2012. The Attitude Toward Voluntary Childlessness in Europe: Cultural and Institutional Explanations. *Journal of Marriage and Family*, 74(3), s. 587–600.
- Miettinen, A. – Rotkirch, A., – Szalma, I. – Donno, A. – Tanturri, M.-L. 2015. *Increasing Childlessness in Europe: Time Trends and Country Differences*. FamiliesAndSocieties Working Paper Series 33. [online] Dostupné z: <http://www.familiesandsocieties.eu/wp-content/uploads/2015/03/WP33MiettinenEtAl2015.pdf>.
- OECD Family Database. 2019. *LMF1.2 Maternal employment*. [online] Dostupné z: <http://www.oecd.org/els/family/database.htm>.
- Oláh, L. Sz. 2003. Gendering Fertility: Second Births in Sweden and Hungary. *Population Research and Policy Review*, 22, s. 171–200.
- Oppenheimer, V. 1994. Women’s Rising Employment and the Future of the Family in Industrial Societies. *Population and Development Review*, 20(2), s. 293–342.
- Pakosta, P. 2008. Jedináček a rozvod – vliv rozvodu na reprodukční dráhu ženy. *Sociální Studia*, 2, s. 55–68.
- Parr, N. 2007. Which Women Stop at One Child in Australia? *Journal of Population Research*, 24(2), s. 207–225.
- Prskawetz, A. – Zagaglia, B. 2005. Second Births in Austria. *Vienna Yearbook of Population Research*, 1, s. 143–170.
- Rabušic, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Rabušic, L. – Chromková Manea, B.-E. 2007. Jednodětnost v českých rodinách. Kdo jsou ti, kdo mají nebo plánují pouze jedno dítě. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43(4), s. 699–719.
- Rabušic, L. – Chromková Manea, B.-E. 2018. *Hodnoty a postoje v České republice 1991-2017*. Brno: Masarykova univerzita.
- Rychtaříková, J. 2001. *Minulá a současná diferenciacie reprodukce v Evropě*. In *Diferenciacie reprodukčního chování v evropských populacích*, s. 10–25. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Rychtaříková, J. 2004. Změny generační plodnosti v České republice se zaměřením na vzdělání žen. *Demografie*, 46(2), s. 77–90.
- Sobotka, T. – Testa, M. R. 2008. *Attitudes and intentions towards childlessness in Europe*. In *People, Population Change and Policies: Lessons from the Population Policy Acceptance Study - Volume 1*, s. 177–211. Berlin: Springer.
- Sobotka, T. 2017. *Childlessness in Europe: Reconstructing Long-Term Trends Among Women Born in 1900 –1972*. In *Childlessness in Europe: Contexts, Causes, and Consequences*, s. 17–53). Cham: Springer.
- Sobotka, T. – Beaujouan, É. 2014. Two Is Best? The Persistence of a Two-child Family Ideal in Europe. *Population and Development Review*, 40(3), s. 391–419.
- Surkyn, J. – Lesthaeghe, R. 2004. Value Orientation and the Second Demographic Transition (STD) in Northern, Western and Southern Europe: An Update. *Demographic Research*, Special Collection 3, Article 3, s. 45–86.

- Šídlo, L. – Šprocha, B. 2018. Odkládání mateřství a regionální diferenciacie plodnosti v Česku a na Slovensku. *Geografie*, 123(3), s. 407–436.
- Štastná, A. 2011. Realisation of Childbearing Intentions in the Czech Republic. *Demografie*, 53(4), s. 321–332.
- Štastná, A. – Slabá, J. – Kouckourová, J. 2017. Plánování, načasování a důvody odkladu narození prvního dítěte v České republice. *Demografie*, 59(3), s. 207–223.
- Štastná, A. 2007. Druhé dítě v rodině – preference a hodnotové orientace českých žen. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 43(4), s. 721–745.
- Štastná, A. 2019. Změny nastavení rodičovského příspěvku v Česku a jejich možný dopad na reprodukční chování. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 55(1), s. 31–60.
- Šprocha, B. et al. 2016. Kohortné zmeny v koncentracii plodnosti v Česku a na Slovensku. *Sociológia*, 48(5), s. 474–499.
- Šprocha, B. et al. 2017. Bezdetnosť – nový fenomén v životných drahách žien na Slovensku. *Sociológia*, 49(5), s. 561–587.
- Tarnero-Pansart, M. C. 1999. L'enfant Unique. La Mauvaise Réputation. *Autrement, Collection Mutations* 186.
- Torr, B. M. – Short, S. E. 2004. Second Births and the Second Shift: A Research Note on Gender Equity and Fertility. *Population and Development Review*, 30(1), s. 109–30.
- Toulemon, L. – Pailhé, A. – Rossier, C. 2008. France: High and Stable Fertility. *Demographic Research*, 19, s. 503–556.
- Zeman, K. 2018. Cohort fertility and educational expansion in the Czech Republic during the 20th century. *Demographic Research* 38, Article 56, s. 1699–1732.
- Zeman, K. – Beaujouan, E. – Brzozowska, Z. – Sobotka, T. 2018. Cohort fertility decline in low fertility countries: Decomposition using parity progression ratios. *Demographic Research* 38, Article 25, s. 651–690.

HANA HAŠKOVÁ

Pracuje v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR jako vědecká pracovnice a přednáší na Univerzitě Karlově. Zkoumá proměny životních drah a reprodukce, vztahy mezi pracovním a soukromým životem a mezi politikami, diskurzemi a praxí péče. Je (spolu)autorkou knih *Fenomén bezdětnosti, The Development of Czech Childcare Policies a Vlastní cestou? Životní dráhy v pozdně moderní společnosti*. Publikovala v *European Journal of Industrial Relations, Sociological Research Online a Social Policy and Administration*.

RADKA DUDOVÁ

Pracuje v Sociologickém ústavu Akademie věd ČR jako vědecká pracovnice a přednáší na Univerzitě Karlově. V letech 2008-2010 působila jako postdoktorandka na Univerzitě v Leidenu. Zabývá se sociologií rodiny a soukromého života, zkoumá politiky péče a reprodukční a sexuální práva. Je autorkou knih *Interrupce v České republice: zápas o ženská těla a Postarat se ve stáří*. Publikovala v *Politics and Gender, European Journal of Industrial Relations a Sociological Research Online*.

KRISTÝNA POSPÍŠILOVÁ

Pracuje v Sociologickém ústavu Akademie věd jako odborná pracovnice a také působí jako odborná konzultantka na Ministerstvu práce a sociálních věcí. V současné době studuje doktorské studium sociologie na Univerzitě Karlově v Praze. Věnuje se problematice sociálních nerovností, fenoménu bezdětnosti a jednodětnosti v ČR, kvantitativní analýze dat a metodologii. Je spoluautorkou studie *Aktuální rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR*. Publikovala v *Sociologickém časopise/Czech Sociological Review*.

SUMMARY

The article discusses the phenomenon of having a single child in the Czech Republic. Based on the available literature there are reasons to believe that this phenomenon is becoming increasingly significant in the Czech Republic, in terms of both reproductive behaviour and plans. The growth of this phenomenon is one of the driving factors behind the current low fertility rate in the country. The article summarises existing knowledge about having a single child. Then it answers three research questions: What share of women are childless, mothers of a single child, and mothers of more than one child in individual groups of women according to selected sociodemographic characteristics? What factors are related to the fact that childless men and women aged 25-40 who are planning to become parents intend to have a single child in the future? What factors contribute to not intending to have another child among parents of a single child? Census data from 2011 and representative data from the Life Course 2010 survey are analysed. The findings indicate that there is a larger share of mothers with a single child among

divorced women than among single and married women of the same age, and that there are associations between being a mother of a single child and living in a larger city and certain professional orientations and occupations. The results of two models of binary logistic regression conducted on the survey data support the thesis about the effect of values, external conditions for childbearing, and sequential decision-making on single child intentions. Childless people with a worse standard of living, no or fewer siblings, over the age of 35, living in a village, those who have changed their reproductive intentions, and those with care responsibilities for another family member are more likely to have the intention to have just one child than more children. Among parents of a single child, parents over the age of 35, parents with primary or lower secondary education, and people who prefer individualised forms of living are more likely to have the intention not to have another child. Moreover, with the increasing age of parents' first child, their willingness to have another child decreases.